

були ліквідовані і замість них утворили територіальні управління – ради народного господарства [2, с. 548].

Література:

1. Радянська Буковина 1946–1970: документи і матеріали. Ужгород: Карпати, 1980. 272 с.
2. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР 1939–1979 : збірник документів і матеріалів. К.: Наук. думка, 1980. 548 с.
3. Авторханов А. Империя Кремля: Россия, СССР и Украина. *Дружба народов*. 1991. № 2. С. 193–207.
4. Винниченко І. Примусове переселення: 1920 – початок 50-х рр. *Золоті ворота*. 1994. № 1. С. 48–79.
5. Волков І. М. Виселення селян України у віддалені райони СРСР наприкінці 40-х рр. *Український історичний журнал*. 1993. № 7–8. С. 37–43.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-6>

REALIZATION OF PERSONAL RIGHTS OF EDUCATORS IN THE KHARKIV REGION IN THE 30s OF THE 20th CENTURY: THEORY AND PRACTICE

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ ОСВІТЯН НА ХАРКІВЩИНІ У 30-Х РР. ХХ СТ.: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Svynarenko N. O.

*Candidate of Historical Sciences,
Assistant Professor at the Department
of Ukrainian Studies and Language
Preparation of Foreign Citizens
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

Свинаренко Н. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
і мовної підготовки іноземних
громадян
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

Метою даної роботи є реалізація особистих прав освітян на Харківщині у 30-х рр. ХХ ст. у контексті проголошуваних державними структурами гасел та їх практичного втілення у життя. У радянську

епоху партійні керманічі з високих трибун активно популістично заявляли про те, що дуже турбуються про вчителів, лікарів. Варто зазначити, що у радянському суспільстві, на перший погляд, авторитет вчителів дійсно був дійсно беззаперечним. Про робітників, службовців партія на словах теж турбувалася, але менше. Та слова словами, а як це було насправді? Наслідком тоталітарної радянської системи є те, що працівник освіти розглядається владою як гвинтик, який не має своєї власної позиції та є слухняним виконавцем владних рішень системи [1, с. 49]. Це й було сенсом та повсякденними щоденної кропіткою роботи переважної більшості освітянської спільноти.

На думку того ж В.Е. Лунячка, населення, котре тривалий час існувало в умовах тоталітаризму, звикло до регламентації суспільної та приватної сфери життя людини-громадянина – зокрема, освітяни боялися втратити роботу (тоді, зазвичай, роботу обирали більшість громадян одну на все життя, а часто і робочий колектив теж), впасти в немилість до керівництва, або взагалі боялися чогось абстрактного, що може бути сприйняте як непоко́ра. Зрозуміло, що за таких умов, готуючись до промов на урочистих заходах, кожен викладач мусив ретельно вивіряти кожне слово, кожну фразу, аби не було ніякого приводу до подвійного розуміння сказаного доповідачем, чи бодай натаку на це [1, с. 49].

Керівник харківського осередку Асоціації дослідників голодоморів в Україні, директор Валківського краєзнавчого музею Тамара Поліщук в одній із своїх праць вказує, що інтелігенція – це «мозок нації» та селянство – «соціальна база українського націоналізму», і саме ці верстви населення у той буремний час несли велику загрозу існуванню нової сталінської імперії, котра невпинно набирала оберти [5, с. 19]. Придушення національної інтелігенції у той час на Україні набуло страхітливих розмірів – не залишилося жодної галузі наукової, культурної чи освітньої діяльності, де б не знаходилися «вороги» чи «шкідники». Навіть побічний погляд на загальну панораму розгрому у 30-х роках вражає уяву божевіллям, дикунськими методами і масштабами розправи як фізичної, так і духовної, втрати українських культурно-творчих кадрів досягли тоді близько 80%, також терором проти інтелігенції було фізично знищено колосальний культурний генофонд української нації, надовго підірвано загальний рівень культури (як матеріальної, так і духовної), що неабияк полегшило справу закабалення України [5, с. 22].

Варто зазначити, що у той час проголошуваний владними структурами авторитет учителя був безперечним, тому був педагог

правим завжди, у будь-якій ситуації. Це частково полегшувало навчальну та виховну роботи, вважалося, що вчитель є фаховим спеціалістом, а справою дитини є мовчки слухати і вчасно виконувати чіткі вчительські настанови [4, с. 260]. Бо освітяни виконували важливу суспільну місію – навчали і виховували майбутніх будівників радянського суспільства. За суспільний авторитет учительської праці освітяни сповна розплачувалися власним вільним часом: купа громадської роботи, постійне самовдосконалення через масу різних навчальних курсів на багато десятиліть стануть щоденною нормою їх життя [2, с. 35].

У 1932-1933 рр. на Харківщині мало місце порушення конституційних людських прав освітян: права на захист своєї особистості, на гідне медичне обслуговування та на елементарне задоволення фізіологічних потреб, досить частими були порушення майнових прав [3, с. 264]. Радянська держава в той час за першочергове завдання у селах ставила хлібозаготівлі понад усе, навіть ціною мільйонів людських життів. Звертати увагу на загрозовий санітарно-епідеміологічний стан у школах, інтернатних закладах, кількість яких невпинно збільшувалася мусили вчителі та вихователі самотужки, в першу чергу турбуючись при цьому за своє особисте здоров'я. Ось саме тому трудове виховання і займало особливе місце у школі, бо по суті це було самообслуговування, діяла економія у оплаті праці технічного персоналу. Особливо враховуючи факт величезної кількості шкіл у містах і містечках та переповнені учнями класи.

Навіть у нашій незалежній Україні до цього часу продовжується радянська практика використання безкоштовної праці дітей і вчителів, в дещо іншій адаптованій формі. Раніше це іменували «комуністичними суботниками», згодом подібні заходи стали називатися «екологічними суботниками». Наслідками цієї діяльності є вироблення, в першу чергу, антимотивації щодо дійсно волонтерської, екологічної та іншої роботи за покликанням [1, с. 30].

Таким чином, психологічні наслідки Голодомору 1932-1933 рр. на Харківщині дали глибоке коріння, в тому числі у освітянській сфері. І були вони не менш важливими за наслідки демографічні. Радянські органи влади лякати освітян уміли дуже гарно – втратою робочого місця, направленням на роботу у віддалені райони величезної на той час країни та ін. Більшість педагогів хотіла, щоб їх просто залишили у спокої. Практично все те, що заявляли партійні керівники про турботу за вчителів, було відвертим популізмом у 30-ті рр. XX ст. Безкоштовна праця, яку мусили робити педагоги зі своїми вихованцями називалася

трудоим вихованням, яке займало чільне місце у радянських навчальних закладах. Найжахливіше те, що невилічні за духом та суттю педагоги ніяким чином не могли виховати вільних громадян нашої держави – бо не мали ні засобів до цього, ні особливого бажання, через постійну перезавантаженість дріб'язковою нефаховою роботою. Голодні та невилічні вчителі, котрі перебували під постійним владним тиском не могли виховувати гармонійну, повноцінну особистість, котра могла змінити світ на краще.

Література:

1. Луначек В. Е. Наслідки тоталітаризму в освітній системі України. Тоталітарне суспільство як загроза розвитку демократичної держави. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2018 р.). Харків: ХДУХТ, 2018. С. 49-50.
2. Свинаренко Н. О., Добрунова Л. Е. Становище освітян Харківщини в роки Голодомору 1932-1933 рр.: здобутки, труднощі та проблеми (історіографічні та джерелознавчі аспекти). *Південний архів (історичні науки) : збірник наукових праць*. Херсон: Видавничий Дім «Гельветика». 2021. Вип. 36. С. 32-38.
3. Свинаренко Н. О. Про порушення прав людини в українському селі у 1932-1933 рр.. у Харківській області: історичні аспекти. *Вісник науки та освіти*. Видавнича група «Наукові перспективи». Вип. № 1(1). 2022. С. 259-271.
4. Свинаренко Н. О. Соціально-економічне становище освітян Харківщини у 1932-1933 рр. / Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. S. 255-275.
5. Чорні жнива: Голод 1932-1933 рр. у Валківському та Коломацькому районах Харківщини / Упор. Т.Поліщук. Харків: Вид-во М. Коця, 1997. 368 с.